

С. В. Панченко, аспірант

Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова
кафедра загально-правових дисциплін та міжнародного права
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65068, Україна

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто проблемні питання визначення за українським законодавством права, що підлягає застосуванню до прав та обов'язків сторін зовнішньоекономічних договорів, зокрема, звернуто увагу на існуючу колізію у правовому регулюванні даного питання між Господарським кодексом України та Законом України “Про міжнародне приватне право; зроблено пропозицію по усуненню цього протиріччя.

Ключові слова: Кодифікація, зовнішньоекономічний договір, колізія, визначення права, зовнішньоекономічна діяльність, договір міжнародної купівлі-продажу.

Починаючи з перших років незалежності наша держава безперервно намагалася сприяти розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Завдяки цьому з кожним роком збільшувався загальний обсяг зовнішньоекономічних операцій за участю українських суб'єктів господарювання, зростала кількість зовнішньоекономічних контрактів, що укладались.

Дані обставини зумовлювали відповідну реакцію з боку вітчизняного законодавця, вимушуючи його приймати все нові і нові нормативно-правові акти у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Разом з цим, здебільшого нормативні акти, що приймалися у цій галузі були націлені на визначення меж державного втручання у зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів господарювання, тобто регулювали публічно-правові відносини, що виникали у цій сфері.

Що ж до приватноправових відносин у зовнішньоекономічній діяльності, то їх регулювання було певною мірою фрагментарним. Правові норми, що регулювали окремі приватноправові відносини у цій галузі містились у розрізних нормативних актах, як-то Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність”, Цивільний кодекс УРСР 1963 року, Закон України “Про заставу” та інших.

Така ситуація проіснувала у нашій країні досить тривалий час (майже 14 років) та неодноразово піддавалася конструктивній критиці з боку як науковців, так і юристів-практиків. В якості прикладу можна привести публікації Кисіля В. І. [1, 21], Сліпачук Т. [2, 23] та інших.

Розуміючи сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та прислухавшись до думок провідних вчених-правників, Верховною Радою України була проведена систематизація українського законодавства, що регулювало приватноправові аспекти зовнішньоекономічної діяльності. Результатом такої систематизації стало прийняття 23. 06. 2005 року Закону України “Про міжнародне приватне право”.

Причому з трьох відомих із загальної теорії права засобів систематизації законодавства (кодифікація, інкорпорація, консолідація) вітчизняним законодавцем цілком обґрунтовано було обрано саме кодифікацію, адже лише така форма систе-

матизації передбачає закріплення в єдиному нормативному акті як виправдавших себе норм попередніх актів, так і нових нормативних приписів.

Потреба в нових нормах у цій галузі була очевидна, адже до прийняття вищезгаданого Закону взагалі не врегульованими були такі питання як зворотне відсилання та відсилання до права третьої країни, наслідки обходу закону, взаємність, правова кваліфікація тощо, та які неминуче постають у правозастосовній практиці у відносинах за участю іноземного елемента.

Як відомо, кодифікація — це засіб (форма) систематизації законодавчих актів, який полягає у їх удосконаленні шляхом зміни змісту (переробки і узгодження) юридичних норм, пов'язаних спільним предметом правового регулювання та об'єднання у новий єдиний нормативно-правовий акт [3, 278]. При цьому, основною метою кодифікації поряд з підвищенням якості та ефективності законодавства та забезпечення його доступності, є усунення протиріч між нормативними актами.

Таким чином, можна визначити, що основне завдання даного дослідження — з'ясувати чи досягнуто українським законодавцем основної мети кодифікації при прийнятті Закону України “Про міжнародне приватне право” [4].

Згідно Розділу XIV “Прикінцеві положення” названого Закону, зі вступом його в силу скасовувалась дія частин шостої — п'ятнадцятої статті 6 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” та розділ VII Закону України “Про заставу”, які регулювали питання, пов'язані з визначенням права, що підлягало застосуванню до відповідних договорів.

Враховуючи, що на час прийняття Закону України “Про міжнародне приватне право” Цивільний кодекс УРСР, який містив норми, що регулювали приватні відносини за участю іноземного елемента, вже не діяв, та був замінений Цивільним кодексом України, який таких норм вже не містив, здавалося, що вітчизняне законодавство, що регулює приватноправові аспекти зовнішньоекономічної діяльності, нарешті кодифіковано.

Проте, таке враження складається тільки не перший погляд, адже при більш глибокому аналізі вбачається, що під час кодифікації з поля зору законодавця чомусь зовсім випав діючий в Україні з 01. 01. 2004 року Господарський кодекс, та, зокрема, його стаття 382, яка діє і на сьогоднішній день. При цьому, частини 1-4, 6 та 7 цієї статті не викликають питань, оскільки мають майже аналогічний відповідним положенням Закону України “Про міжнародне приватне право” та Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” зміст (окрім питання про доцільність дублювання правових норм у різних нормативних актах).

Що ж до частини 5 статті 382 Господарського кодексу України, то, на наш погляд, їй слід приділити особливу увагу. Згідно цієї норми законодавства: “Права та обов'язки сторін зовнішньоекономічного договору (контракту) визначаються правом місця його укладання, якщо сторони не погодили інше. Порядок визначення права, яке має застосовуватися до договору (контракту) у разі недотримання згоди сторін стосовно вказаного порядку, встановлюється законом про зовнішньоекономічну діяльність” [5, 179].

Припис другого речення частини 5 статті 382 названого Кодексу на сьогоднішній день взагалі не може прийматись до уваги, оскільки діюча редакція Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” не встановлює ніякого порядку визначення права. Що ж до першого речення цієї частини статті 382 Господарського кодексу, то воно, вочевидь, явно суперечить нормам, закріпленим у Законі України “Про міжнародне приватне право”. Так, згідно частини 1 статті 44 та частини 2 статті 32 даного Закону, у разі відсутності згоди сторін договору про вибір права, що підлягає застосуванню до цього договору, застосовується право, яке має найбільш тісний зв'язок із договором. Згідно частини 3 статті 32 цього ж Закону, договір вважається більш тісно пов'язаним з правом тієї держави, у якій сторона, що повинна здійснити виконання, яке має вирішальне значення для змісту дого-

вору, має своє місце проживання або місцезнаходження. Такою стороною вважається:

- продавець — за договором купівлі-продажу;
- наймодавець — за договором найму (оренди);
- підрядник — за договором підряду;
- перевізник — за договором перевезення тощо.

Згідно статті 47 Закону України “Про міжнародне приватне право”, право, що застосовується до договору охоплює поряд з іншими питаннями права та обов’язки сторін.

Іншими словами, якщо у якості прикладу привести договір міжнародної купівлі-продажу, то згідно Господарського кодексу України, за відсутності вибору сторонами застосовуваного права, до їх прав та обов’язків має застосовуватись право місця його укладання, а згідно Закону України “Про міжнародне приватне право”, — право місцезнаходження продавця.

В українського суду (чи третейського суду) скоріш за все не виникне особливих складнощів у визначенні застосовуваного права лише у тому разі, коли і місцезнаходження продавця і місце укладення договору співпадають.

Проте, як бути вітчизняному юрисдикційному органу, коли йому необхідно вирішити питання про застосовуване право до прав і обов’язків сторін договору міжнародної купівлі-продажу, який укладений в Україні, а місцезнаходженням продавця є, наприклад, США? Відповідно до якого права вирішувати спір — американського чи українського? Адже, якщо керуватись положеннями Господарського кодексу — застосовувати слід українське право, а якщо керуватись Законом України “Про міжнародне приватне право” — американське. При цьому слід мати на увазі, що українське та американське право нерідко по-різному регулюють одні й ті ж самі питання, і, застосовуючи американське право, суд може прийняти рішення, яке у значній мірі буде відрізнятися від рішення по цьому ж питанню, але прийняте у відповідності з українським правом.

На думку автора, відповідь на ці питання може дати лише доктрина загальної теорії права, якою пропонується декілька шляхів вирішення колізії між рівними за юридичною силою нормативними актами. По-перше, це правило, згідно якого у разі протиріччя між загальним і спеціальним законом, перевага віддається останньому, тобто застосуванню підлягає саме спеціальний закон. Для того, щоб визначити, який з двох вищеназваних законів є спеціальним, слід звернутись до предмету їх регулювання. Так, згідно статті 1 Господарського кодексу України, цей Кодекс визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб’єктами господарювання, а також між цими суб’єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання [5, 3]. Згідно ж преамбули Закону України “Про міжнародне приватне право”, цей Закон встановлює порядок урегулювання приватноправових відносин, які б хоча б через один із своїх елементів пов’язані з одним або кількома правопорядками, іншими, ніж український правопорядок [4, 1279]. Отже, керуючись названим правилом, на думку автора, колізію між частиною 5 статті 382 Господарського кодексу України та нормами Закону України “Про міжнародне приватне право” щодо порядку визначення права, яке має застосовуватись до договорів за участю іноземного контрагента, слід вирішувати саме на користь останнього Закону.

За іншим загальнотеоретичним правилом, у разі колізії між рівними за юридичною силою нормативними актами, застосовується той із них, який набрав чинності пізніше. Господарський кодекс України набрав чинності з 01. 01. 2004 року, тоді як Закон України “Про міжнародне приватне право” — з 01. 09. 2005 року. Отже, і за цим правилом перевагу слід віддати останньому Закону.

Таким чином, на думку автора, доктрина права дає чітку відповідь на питання,

якою нормою слід керуватись при визначенні права, що підлягає застосуванню до прав та обов'язків сторін зовнішньоекономічного договору. У даному випадку судам (чи іншим юрисдикційним органам) слід керуватись нормами Закону України "Про міжнародне приватне право".

Разом з цим, оскільки доктрина в нашій державі не є джерелом права, вирішення колізії, що розглядається, можливо було б у відповідності до норм закону "Про закони та законодавчу діяльність". Проте, його прийняття знов відкладено на невизначений час.

За таких умов, на наш погляд, доцільним було б прийняття закону, яким було б скасовано дію статті 382 Господарського кодексу України, що дозволило б по-перше, уникнути зайвого дублювання норм права та, по-друге, раз і назавжди вирішило б існуючу колізію між колізійним нормами цього Кодексу та Закону України "Про міжнародне приватне право".

Підводячи підсумки, слід зазначити, що основної мети кодифікації — впорядкування нормативного матеріалу, що регулює приватноправові відносини у зовнішньоекономічній діяльності, на думку автора, не було досягнуто. Законодавець, встановивши нові норми, не скасував старі, які регулюють ті ж самі питання, що призвело до виникнення колізії, шляхи вирішення якої до того ж не передбачені у діючому законодавстві.

Література:

1. Кисиль В. *Нельзя откладывать принятие Закона*//Юридическая практика. — 2004. — № 26. — С. 20-21.
2. Слипачук Т. *Полезная коллизионность*//Юридическая практика. — 2004. — № 26. — С. 1, 22-23.
3. Скакун О. Ф. *Теория государства и права: Учебник*. — Харьков: Консум; Ун-т внутр. дел, 2000. — 704с.
4. *Про міжнародне приватне право: Закон України від 23. 06. 2005р. № 2709-IV*//Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 32. — Ст. 422.
5. *Господарський кодекс України. Офіційний текст*. — К.: Видавництво "Право", 2003. — 196с.

С. В. Панченко

Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова
кафедра общеправовых дисциплин и международного права
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65068, Украина

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СИСТЕМАТИЗАЦИИ МЕЖДУНАРОДНОГО ЧАСТНОГО ПРАВА В УКРАИНЕ

РЕЗЮМЕ

Автором высказывается мысль о том, что при кодификации международного частного права в Украине не были учтены действующие и по сей день нормы Хозяйственного кодекса, вследствие чего образовалась коллизия в правовом регулировании выбора права, подлежащего применению к внешнеэкономическим договорам. В связи с этим предлагаются возможные пути решения существующего противоречия, а также высказываются предложения по усовершенствованию действующего законодательства.

Ключевые слова: Кодификация, внешнеэкономический договор, коллизия, определение права, внешнеэкономическая деятельность, договор международной купли-продажи.